

KAUPPATIEDEMAUSTEITA MONITIEETEISYYS- KESKUSTELUUN

KARI MANNERMAA

Professorit Uolevi Lehtinen ja Jyrki Wallenius ovat kirjoittaneet merkittävän puheenvuoron huippu-tärkeästä aiheesta eli monitieteisyydestä. Kirjoitus on jatkoa *Tieteessä tapahtuu* -lehden palstoilla (mm. numeroissa 4–5/2015) käytyyn keskusteluun. Nyt näkökulman avartamisen asialla ovat kauppatieteilijät. Niin monitieteisyyteen kuin etenkin sen antiteesiin – yksitieteisyyteen – törmänneen kauppatieteilijänä kommentoin kirjoitusta mielenkiinnolla ja ripottelen mukaan omiakin pohdintojani.

Monien järjestysten ravistelemassa maailmassa toimiva, mutta pitkälti pysyviin rakenteisiin ja hidasliikkeisyyteen luottanut tiedemaailmakin on herännyt avartamaan näkökulmaansa. On todella aikakin. Kolumnisti Jaakko Lyytinen siteeraa uudenlaista yliopistoa puuhaavaa MIT:n (Massachusetts Institute of Technology) dekaania Christine Ortizia, jonka mukaan ”tieteiden rajat ovat osoittautuneet keinotekoisiksi, eivätkä tiede ja teknologia enää asetu näihin ennalta määrättyihin lokeroihin” (Lyytinen 2016). Lehtisen mukaan varsinkin tärkeimmät ja kiinnostavimmat ongelmat rajoituvatkin harvoin yhden tieteenalan rajojen sisään (Lehtinen 2014, 2015).

On aloja, joissa tutkimuskohteena oleva ilmiö ei ole koskaan ollutkaan yhden tieteenalan hallittavissa (esim. Hari ym. 2015) sekä niitä, joissa ilmiön luonne on historian mannerlaattojen vavahdellensa mullistunut siinä määrin, että vakiintuneet tiedeinstrumentit ovat menettäneet toimivuutensa. *More and more about less and less* -ajattelu poikii ongelmia (Kantola 2016). Tieteen ja tutkimuskohteen yhteensopivuus säröilee. Ja kun näin on, alkaa eri-

laisille ”tieteen korjaussarjoillekin” olla kysyntää. Akateemisissa juhlapuheissa tällaisina korjaussarjoina esiintyvät usein monitieteisyyksikäsitteet eli monitieteisyys, poikkitieteisyys ja tieteidenvälisyys. Niiden tulkitsen tässä tarkoittavan (osapuulle) samaa ilmiötä (vrt. *Tieteessä tapahtuu* 4/2015 ja 5/2015).

Toki pientä ristiaalokkoakin on ollut havaittavissa, sillä erityisesti 1990-luvun kiihkeinä vapaaman markkinatalouden sisäänajon vuosina uutta, yhden markkinataloustulkinnan erehtymättömyyteen (vrt. Chang 2015) luottavaa kilpailulainsäädäntöä käytettiin ”todellisuuden korjaussarjana” yrityksiä ruotuun ruoskittaessa (Mannermaa 1994, 2001). Joillekin teoriasta poikkeaville väistämättömille arkitodellisuuden ilmiöille jouduttiin kuitenkin käytännön syistä myöntämään erityisiä poikkeuslupia (Mannermaa 1994). Eihän erehtymättömän opin tarjoamaa kuvaa markkinataloudesta voitu myöntää korjaamista kaipaavaksi harhakuvaksi. Ja kun ongelma sitten meikattiin poikkeusluvilla näkyviltä, ei jouduttu ryhtymään johonkin niin hämmentävään puuhaan kuin tieteen korjaamiseen.

Lehtinen ja Wallenius käsittelevät kirjoituksessaan esimerkinomaisesti Aalto-yliopistoa, jota voidaan pitää merkittävänä suomalaisen yliopistomaailman monitieteisyyslaboratoriona. Kehitystä monitieteisyyden rintamalla on vuosien mittaan tapahtunut. 1970-luvun alkuvuosina tohtoriopiskelija törmäsi Helsingin kauppar korkeakoululla kvantitatiivisten metodien ylivaltaan. Silloinen metodisuhdanne edellytti tutkittavan ilmiön kvantifioimista ja matemaattis-tilastollisten menetelmien käyt-

töä, mikä eliminoi merkittävän osan kauppatieteille ominaisista tutkimuskohteista tieteellisen tutkimuksen ulkopuolelle. Aidon monitieteisyyden näkökulmasta katsoen suomalaisen kauppatieteen kehto ampui silloin rankasti jalkaansa.

Nyt ajat ovat toiset. Monitieteisyyteen panostaminen Aalto-yliopiston strategiassa saakin Lehtiseltä ja Walleniukselta ansaittua tunnustusta. Strategian toteuttamisesta sen sijaan heiltä ei kiitosta heru, ei Aallolle eikä muillekaan yliopistoille. Monitieteisyyskysymyksissä on kirjoittajien mukaan kaksi tasoa, juhlapuhetaso ja käytännön toteutuksen taso, eikä merkittävästi juhlapuhetasoa pitemmälle ole vielä päästy (vrt. Mäki 2015). Lehtisen ja Walleniuksen puheenvuoron merkittäviä asioita on se, että he osoittavat, millaiseen laajaan kysymyspatteristoon vastaamalla yliopistot voisivat saada asioita toden teolla myös tapahtumaan.

Kritiikkinsä kirjoittajat esittävät hillityn kohteliaasti. Heillä olisi epäilemättä ollut eväitä rajumpaankin ravisteluun. Jos Lehtisen ja Walleniuksen kohteliaan ja yliopistomaailman liikavarvasrealiteetit huomioon ottavan viestin sanoisi suoraan ja suomeksi, niin hehän itse asiassa kertovat, että strategia ilman toteutusta on pelkkä merkityksien korulausekokoelma. Strategia ohjaa organisaation toimintaa vain toteutettuna.

Entä miksi sitten sanat eivät muutu teoiksi? Käytännön kokemus niin yksityiseltä kuin julkiseltakin sektorilta kertoo, että strategia toteutuu, jos organisaatiokulttuuri – siis organisaation tapa ajatella ja toimia – sitä tukee (Mannermaa 2010). Sosiologi ja taloustieteilijä Thorstein Veblen kritisoi jo 1800-luvun lopulla (kansan)taloustiedettä siitä, että se virheellisesti olettaa ”taloudellisten toimijoiden tekevän joka hetki tietoisia valintoja”. Veblenin mukaan ihmiset toimivat kuitenkin yleensä tavan ja tottumuksen ohjaamina ja harakitsevat tekojaan tietoisesti vain suhteellisen harvoissa tilanteissa (Veblen 1899). Strategia kuuluu tietoisiin valintoihin. Suurinta osaa ihmisen toiminnasta ohjaa kuitenkin tiedostamattoman mieli, rutiininomaisesti ja automaattisesti (Bargh-Chartrand 1999). Strategiat ovat vaikeuksissa, jos ne sattuvat poikkeamaan aikaisemmasta tavasta ajatella ja toimia.

Laboratoriokokeissa on todettu, että hermosolujen kytkökset toisiin hermosoluihin vahvistu-

vat sitä enemmän, mitä enemmän ne ovat käytössä. Ilmiötä on verrattu tilanteeseen, jossa virtaava vesi syventää joenuomaa (Järvillehto 2012). Mitä useammin toimit tietyllä tavalla, sitä syvempi uoma ja sitä automaattisemmaksi tuo toimintamalli muuttuu. Kytkökset vahvistuvat, tavat syntyvät. Vanhoille tavoille syntyy näin etulyöntiasema uusiin verrattuna. Kun rotta oppi MIT:n rottakokeissa 1990-luvulla etsiessään suklaapalkintoa kulkemaan sokkelossa yhä nopeammin ja nopeammin, se alkoi ajatella yhä vähemmän (Duhigg 2014). Voisiko tuolla rottakokeiden havainnolla olla jotakin tekemistä Anu Kantolan tiedemaailmahavaintojen kanssa: ”...muuttuvat usein empiiristen artikkeleiden yllätyksettömiksi liukuhihnoiksi” (Kantola 2016). Tämä taas ohjaa pohtimaan, onko alan auktoriteetteja kunnioittava liukuhihnatuotanto sujuvin tie palkinnoille tieteen sokkeloissa.

Lehtinen ja Wallenius viittaavat selvitykseen, jonka mukaan monitieteisen julkaisemisen osuus meillä on vuonna 2011 ollut 45 % kaikista julkaisuista. Monitieteisiksi on katsottu päätietealojen yli viittaavat julkaisut. Tämä herättää kysymyksen monitieteisyyskäsitteistön problemaattisuudesta, mihin kirjoittajatkin ovat viittaneet. Merkitsevätkö päätieteenalan yli tapahtuvat viittaukset todella ennakkoluulottomuutta sekä luutuneiden paradigmojen ja käsitteiden rikkomista (Pakkasvirta 2006), vai onko päätieteenalojen yli viittaamisessakin usein kysymys asemien puolustamisesta ja tuen hakemisesta omalle ajattelulle (vrt. Hull 1988)?

Olisiko monitieteisyyskäsitteille käynyt ajan mittaan samoin kuin monille tiedeinstrumenteille – ilmiö, jota tänään monitieteisyydeksi kutsutaan, ei olekaan aivan täysin hallittavissa nykyisillä monitieteisyyskäsitteillä? Varsin perusteltua on kysyä sitäkin, onko monitieteisyyskäsitteistö ylipäättään kehittynyt sille kypsysasteelle, jota näin keskeiseltä tiedeinstrumentilta voitaisiin edellyttää. Monitieteisyyden kenttä kaipaa ripeää käsitteistön uudelleenarviointia ja jatkojalostusta. Bengt Holmströmin esittämä haaste ”uuden oppimisesta uudella tavalla” osuu tässä juuri kohdalleen.

Lehtisen ja Walleniuksen kirjoituksen keskeiset tavoitteet lienevät, että keskustelu tästä huipputärkeästä aihepiiristä jatkuisi ja että sillä olisi

ravistelevaa, liikkeelle panevaa ja toimintaan joh-
tavaa vaikutusta –erityisesti niissä yliopistoissa,
joissa asia on mitä ajankohtaisin. Näille tavoitteil-
le on syytä toivottaa todella liukkaita latuja ja pi-
täviä potkuja!

Lähteitä

- Bargh, John A. – Chartrand, Tanya L. (1999): The Unbearable Auto-
maticity of Being. *American Psychologist*, 54 (7).
- Chang, Ha-Joon (2015): *Taloustiede: Käyttäjän opas*. Into Kustannus
Oy, Helsinki.
- Duhigg, Charles (2014): *Tapojen voima*. Basam Books, Helsinki.
- Hari, Riitta & Järvinen, Jaakko, Lehtonen, Johannes, Lonka, Kirs-
ti, Peräkylä, Anssi, Pyysiäinen, Ilkka, Salenius, Stephan, Sam-
sa, Mikko ja Ylikoski, Petri (2015) *Ihmisen mieli*. Gaudeamus,
Helsinki.
- Hull, David (1988): *Science as a Process*. University of Chicago
Press, Chicago.
- Järvilehto, Lauri (2012): *Tee itsestäsi mestariajattelija*. Kustannusosa-
keyhtiö Tammi, Helsinki.
- Kantola, Anu (2016): Millaisen yliopiston minä haluan? Oy Suomen
Yliopisto Ab, Professoriliiton ja tieteenekijöiden liiton kevät-
seminaari, Helsinki 22.4.2016.
- Lehtinen, Uolevi (2014): Monitieteisyyden haaste. *Tieteessä tapahtuu* 6/2014.
- Lehtinen, Uolevi (2015): Monitieteisyyden haaste yliopistoillemme.
Tieteessä tapahtuu 5/ 2015.
- Lyytinen, Jaakko (2016): Yliopisto ilman luentoja ja tutkintoja.
Kolumni, *Helsingin Sanomat* 3.4.2016.
- Mannermaa, Kari (1994): Yhteistoimintaverkkojen rooli
markkinataloudessa. *Verkostonalouden* (toim. Juha Kuisma.) Pel-
lervon näkökulmia 5. Pellervo-seura, Helsinki.
- Mannermaa, Kari (2001): Markkinatalous, kilpailulainsäädän-
tö ja verkostoituminen. Esitelmä Puutavarajuhlaseminaarissa
21.9.2001, Joensuu.
- Mannermaa, Kari (2010): Miksi strategia ei toteudu. Alustus Oulun
yliopiston sisäisessä strategiakoulutuksessa 27.1.2010, Oulu.
- Mäki, Uskali (2015): Tieteidenvälisyyden hallinnointi yliopistossa.
Tieteessä tapahtuu 4/2015.
- Pakkasvirta, Jussi (2006): *Monitiede vai monta tiedettä? Näkökulmia
poikkitieteiseen kulttuuri-, yhteiskunta- ja aluetutkimukseen*. Verk-
kokirja, Renvall-instituutti, Helsingin yliopisto.
- Veblen, Thorstein (2002, alk. 1899): *Joutilas luokka*. Art House, Hel-
sinki.

Kirjoittaja on kauppatieteiden tohtori ja tutkimusprofessori
(emeritus) Oulun yliopistossa.